

SINU PARIM SÕBER

HAUKUVAD, NÄUGUVAD,
SISISEVAD, KRABISTAVAD,
LAULVAD JA TÄITSA TUMMAD
LEMMIKUD

Toimetaja Triin Olvet
Keeletoimetaja Katrin Ringo
Kunstnik ja kujundaja Piia Maiste
Konsultandid Inari Leiman, Priit Peetris

Suur tänu abi eest Tallinna loomaiaiale!

Raamatu väljaandmist toetas Eesti Teadusagentuur

© Maris Hindrikson ja kirjastus Argo, 2026

Illustratsioonid © Piia Maiste, 2026

Kõik õigused kaitstud

www.argokirjastus.ee

ISBN 978-9908-61-014-6

Trükitud Tallinna Raamatutrükikojas

See raamat on pühendatud mu kahele tütrele.

SISUKORD

Eessõna	6	4 Väikeimetajad	39
1 Loomade kodustamine ja lemmikloomade pidamise ajalugu	8	Kuidas neist lemmikloomad said?	40
2 Koerad	13	Merisiga	41
Suured koerad, väiksed koerad	16	Hamstrid	41
Miks valida pere lemmikloomaks koer?	10	Liivahiired	42
Tõukoer või hoopis krants?		Pikasabaline tšintšilja	42
Mis see tõug üldse on?	16	Küülik	43
Kuhu jäävad krantsid?	17	Kodutuhkur	44
Emane või isane? Suur või väike?	18	Milline väikeimetaja valida – ja miks?	44
Kutsikas või täiskasvanu?	19	Kuidas hooldada?	46
Valmista kodu ette	20	Koduhiir	48
Kust ma koera saan?	20	Rott	48
Koer on kodus!	21	Hamstrid	49
Käik loomaarsti juurde	22	Liivahiired	49
Vaktsineerimine ja parasiidid	24	Merisiga	49
Koerte käitumine ja koolitamine	24	Pikasabaline tšintšilja	50
Koerte peamised rühmad	26	Küülik	50
3 Kassid	29	Kodutuhkur	51
Milline tõug? Või hoopis tänavakiisu?	31	Enne kui väikeimetaja koju tuleb	52
Õuekass või toakass?	32	Pidamistingimused	53
Isane või emane, kiisupoeg või priske kõuts?	33	Koduhiir	53
Üks või mitu kassi?	34	Rott	54
Kust ma kassi saan?	35	Hamstrid	55
Kass kodus	36	Merisiga	55
Vaktsineerimine ja parasiiditõrje	37	Liivahiired	55
Kassi käitumine	38	Pikasabaline tšintšilja	56

Küülik.....	56	Kopskalade järeltulijad	102
Kodutuhkur	57	Vesilikud	104
Väikeimetaja igapäevaelu.....	58	Päriskonnad.....	105
Väikeimetaja tervis	60	Kahepaikse kodupaik.....	107
5 Linnud	63	Suurel konnal neli jalga, sellel ainult saba on	110
Kust nad pärit on?		Kahepaikse kurjad tõved.....	111
Kanaarilinnud ja amadiinid	65	8 Kalad	113
Nümfkakaduud ja väikesed papagoid	66	Keisrite ja imperaatori lemmikloomad.....	113
Suured papagoid	66	Kes need imeliste nimedega olendid on?.....	114
Milline lind sulle sobib?	68	„Mull-mull, väiksed kalad”	121
Et lind saaks kodus tiibu sirutada.....	69	Enne, kui kala koju ujub.....	123
Kust lemmiklindu saada?.....	71	Kalade toidulaud	126
Mida linnule noka vahele anda.....	71	„Mis te nalja heidate ja oma jalgu peidate?”	128
Kas on linnukesel muret?.....	73	9 Selgrootud	129
6 Roomajad	75	Ritsikad ja teod	131
Kuidas nad meieni roomasid?	77	Vali väga hoolikalt	134
Maod	78	Sind ootavad suured teod	135
Sisalikud	80	Nutikas lutikas voodisse jäi, üles ei tõuse, söömas ei käi	135
Kilpkonnad	83	10 Metsloomakaubandus	137
Kes sobib roomavaks sõbraks – ja kes mitte	84	Looduses peab valitsema tasakaal.....	138
Enne, kui roomaja kohale jõuab.....	86	Tänuõnad	141
Terraarium ja vivaarium.....	87	Kasutatud kirjandus	142
Mis ta seal sisiseb?.....	94	Viited	144
Kui roomaja ei jaks roomata.....	98		
7 Kahepaiksed	101		

EESSÕNA

Ma ei ole loomaarst, küll aga olen lemmikloomade omanik ja bioloog – täpsemalt terioloog ehk teadlane, kes imetleb ja uurib imetajaid. Teadlasena uurin ma suurkiskjaid ja seda, millised on nende suhted keskkonna ja inimesega. Seetõttu olen raamatu kirjutamisel kasutanud isiklikke kogemusi lemmikutega, samuti teadusuuringuid, milles on juttu nii lemmikloomadena peetavate liikide bioloogiast, kodustamisest ja vajadustest, aga ka kogu lemmikloomakaubandusest laiemalt. Palusin kirjutamisel appi ka Tallinna loomaiaa zoo-osakonna juhtivspetsialisti Inari Leimani ja veterinaarosakonna loomaarsti Priit Peetrise ning olen nende hindamatute teadmiste eest väga tänulik.

Usun tuliselt, et lemmikloomad on inimeste sõbrad ja parimad kaaslased. Suhe oma lemmikuga peab olema selline, et nii peremehel kui ka lemmikul on hea olla, sest igal loomal on inimese juures elades õigus olla terve, mitte tunda hirmu ega valu, janu ega nälga ning kasvada loomuomases keskkonnas koos liigikaaslastega, kui looma eluviis seda nõuab. Seda kõike saab ja peab lemmikloomale pakkuma, see on inimese vastutus ja ülesanne.

Vastutasuks saad sa aga tõenäoliselt ühe parima sõbra, keda tahta, ilusad ja tegusad ühised hetked ning uhke tunde, et suudad kellegi eest hoolitseda ja vastutada. See on väga suur asi! Kõige rohkem õpetab lemmiku pidamine sulle aga seda, kuidas olla hea inimene, kes arvestab teiste elusolenditega, liikidega meie ümber ja nende vajadustega.

Kasutasin selles raamatus loomade teaduslikke liiginimesid ja lisan igale liigile ka ladinakeelse nime. Nii õpid koos ema-isaga seda raamatut lugedes ka eluslooduse ülesehituse kohta ja saad aimu, et looduses moodustavad liigid perekondi ja suguvõsapid. Lisaks loomaliikidele räägin natuke loodusest üldisena, sest nii mina, sina kui ka lemmikloomadena peetavad liigid, me kõik oleme selle maailma pisitillukesed osakesed, tegeledes suures ökosüsteemide võrgustikus. Mis need ökosüsteemid on ja kuidas toimivad – sellestki saad natuke aimu.

Kuna olen teadlane, siis ei saanud ma mitte kuidagi jätta lisamata viiteid teadusartiklitele, mis mul kirjutamisel abiks ja toeks olid. Need on päris keerulised ja võõrkeelsed tekstid, aga ehk aitavad ühe või teise liigi või teema kohta väärtuslikku infot leida. Ja mine tea, ehk tekib sul just seda raamatut lugedes huvi meie planeedi rikkaliku ja kordumatu eluslooduse vastu ja see innustab sind õppima loomaarstiks, keskkonnikaitseks või teadlaseks? See teeks mind erakordselt rõõmsaks.

Olen raamatusse koondanud tuntud ja veidi vähem tuntud lemmikloomi selgroogsetest selgrootuteni. Mõningaid liike olen ise kodus pidanud, mõni lemmikloom on minuni jõudnud varjupaigast, teised tuttavate ja sõprade kaudu või kasvatajatelt, aga mõni lemmik on hoopis ise mind üles leidnud.

LOODAN, ET KUI TEIE PERE MÕTLEB UUE, LEMMIKLOOMAST PERELIHKME PEALE, AITAB SEE RAAMAT TEIL TEHA TARKU VALIKUID. JA ENNE, KUI SA MÕTLED VÕTTA ENDALE SÕBRAKS TÕUKOERA VÕI -KASSI VÕI EKSOOTILIST LINDU, KÜLASTAGE KOOS PEREGA LOOMADE VARJUPAIKA – JUST SEAL VÕIB OMA KOJU JÕUDMIST OODATA SINU PARIM SÕBER.

Enne kui väikeimetaja koju tuleb

Elupaik on sinu väikese sõbra jaoks ülitähtis ja kahjuks on paljud poes müüdavad puurid liiga väikesed, et väikeimetajad saaksid seal käituda nii, nagu liigile vajalik ja omane. Näiteks närilised, keda peetakse suuremas ja sobivamas puuris, saavad käituda nii, nagu nad looduses teeksid: neil on eraldi koht väljaheidetele ja pesale või rottidel ruumi ronimiseks. Jäta meelde, et puuriuksed peavad kindlalt kinni käima, sest närilised on meistrid põgenema ning puuri võivad sisse pääseda ka teised pere lemmikloomad, kes looduses on väikeimetajatele ohuks (näiteks kass või koer). Puuris peaks olema turvaline koht, kuhu loom saaks vajadusel varju minna. Selleks, et lemmikloom saaks oma puurist väljas käia, võiks osa toa põrandast olla ohutu ja kergesti puhastatav ala, kust loom ei saa alla kukkuda ega endale viga teha.

Ära unusta ka seda, et närilised armastavad NÄ-RI-DA! Loomulikult armastavad närida ka kutsikad, kassipojad ja tuhkruud, aga närilised eriti – sellest tuleb ka nende nimi. Erinevalt inimese hammastest ei ole näriliste lõikehammastel ehk kõige eesmistel hammastel juuri ja seetõttu kasvavad need terve elu. Sama lugu on küülikutega. Pidevalt kasvavad hambad tuleb lühemaks kulutada ja sellepärast tulebki sul pakkuda oma lemmikule ohutut närimisvõimalust. Hoia oma sõber eemal ohtlikest materjalidest, näiteks elektrijuhtmetest!

ENAMIK NÄRILISI PALJUNEB KERGESTI JA ROHKELT, SEETÕTTU PEAKS MITME LOOMA PIDAMISEKS VÕTMA NAD SAMAST SOOST. LISAKS EI OLE NENDE ARETAMINE KUIGI LIHTNE, SEST SUURE PESAKONNA EEST TULEB SAMUTI HOOLITSEDA JA NEILE UUS KODU LEIDA.

Mis on aretamine? Kujuta ette, et sul on kaks väga toredat merisiga – üks on eriti pehme karvaga ja teine on väga pika ja ilusat värvitooni karvaga. Kui need kaks merisiga saavad pojad, siis loodetakse, et ka nende pojad on pika, pehme ja sama ilusat tooni karvaga, just nagu nende ema ja isa. Inimesed valivad välja just selliste, neile meeldivate omadustega – näiteks ilusa karva, hea tervise või rahuliku iseloomuga – loomad ja eelistavad nende omadustega loomade järglaste saamist. Seda nimetataksegi aretamiseks.

Lisaks on igal liigil oma eripära: näiteks pikasabalise tšintšilja kasukas on ainulaadne, mistõttu tema karvkatte heas korras hoidmiseks on tal vaja käia vannis – aga mitte vees, vaid hoopis tolmus. Selleks tuleb puuripõrandale väiksesse madalasse kasti panna erilist vulkaanilisest tuhast või aktiveeritud söest valmistatud tolmpulbrit, mille sees nad hüppavad ja end veeretavad, et karv puhtaks saada. Tolmuvannid sobivad ka liivahiirtele. Karvahoodust vajavad teistest enam ka pikakarvalised merisead ja angooraküülikud, kelle karv kipub kergesti pulstuma. Üsna vähe karvahoodust vajavad tuhkruud, hiired ja rotid, keda ei pea pesema ega kammima – terved loomad hoolitsevad oma välimuse eest ise. Pesta võib hiirt või rottu siis, kui ta on väga määrdunud või ei suuda end puhastada.

Enne kui võtate roti, liivahiire või merisea, peaks pere olema veendunud, et valitud liigi elupaigavajadus ja kõik muu selle liigi jaoks tavapärane peab olema järele uuritud ja teada. Nagu kõigi lemmikloomade puhul, kehtib ka näriliste puhul soovitus osta neid usaldusväärsetelt aretajatelt, kes oskavad nõu anda loomade iseloomu, päritolu ja tervise kohta.

Tark ja osav loomaarst suudab hinnata uue lemmiku tervist ja sind koolitada parasitide tõrje, toitmise, steriliseerimise, inimesega harjutamise, treenimise, hoolduse ja kõige muu osas. Loomaarsti juurde tuleks lemmik viia vähemalt kord aastas, sest kui tal peakski tekkima mõni haigus, siis on hea sellele võimalikult vara jälile saada ja ravi alustada.

KUI VÕIMALIK, OTSIGE ÜLES LOOMAARST, KELLE ERIALA ON EKSOOTILISED LEMMIKLOOMAD. ENNE VÄIKEIMETAJA VÕTMIST VÕIB KAALUDA KA LIITUMIST MÕNE SELLE LOOMALIIGI PIDAJATE KLUBIGA, ET KOGENUD PEREMEESTELT NÕU KÜSIDA.

Pidamistingimused

Vaatame liikide kaupa, millised elutingimused peaksid sa oma uuele sõbrale looma, et ta terve püsiks ja end oma kodus hästi tunneks.

Koduhiir

Kõige ideaalsem elukoht on hiirtele terraarium. Mis asi see on? Terraariumist tuleb pike-malt juttu roomajate ja kahepaiksete lemmikute peatükis, aga see on väikene, natuke akvaariumi moodi, aga ilma veeta klaaskast, mille sees elavad taimed või väikesed loomad. Klaaskast hoiab soojust ja niiskust just nagu looduses seal, kus need taime- ja loomaliigid tavaliselt elavad. Hiirte pidamiseks sobib hästi klaasist või plastist terraarium, kui seda saab hästi õhutada ning pealt metallraamiga sulgeda. Mida suurem see on, seda parem: esiteks veedavad loomad seal suurema osa oma ajast ja teiseks määrduvad suuremad terraariumid aeglasemalt.

Hiirte allapanuks sobivad lehtpuu hõövlilaastud, aga ei sobi saepuru ega liiv, mille tolmu võib teha kahju hiirte hingamiselunditele. Õnneks on olemas väikeimetajatele tehtud tolmuvaba saepuru ja allapanu.

Lisaks pesale, mille võib teha kookospähkli koorest või lillepotist, on hiirtele väga olulised mänguasjad: munakarbid, kiiged, tühi niidirull, redelid ja jooksuratas, sest looduses sibavad hiired öösel maha mitu kilomeetrit ja korrapärane treening hoiab looma terve. Jooksuratas peab olema piisavalt suur ja ohutu: kinnine ja ilma keskmise pulgata, et hiir võre vahele jäädes jalgu ei vigastaks.

Jooginõuks on kõige parem kasutada näriliste joogipudelit, sest joogitopsi ajavad hiired tihti peale allapanu täis ja see läheb ka hõlpsasti ümber. Söögitops peaks olema metallist või plastist, kuid hiirtele meeldib oma toitu ka allapanu seest otsida. Sööginõu on hea just selleks, et näha, kui palju toitu nad on ära söönud ning kas ja kui palju peaks seda lisama.

Rott

Eespool oli juttu, et rotid on karjaloomad, elavad mitmekesi koos ja suhtlevad liigikaaslastega palju. Seega peaks koos pidama vähemalt kaht samast soost rottit, aga neid võib pidada ka suurema grupina. Jälgi alati, et nad üksteisele liiga ei teeks.

Rotipuur peaks olema kindlasti traatvõrega – plastmassist terraariumid ei sobi, sest seal ei saa rott ronida, aga seda vajab su lemmik kindlasti, sest rotid on ka looduses suurepärased ronijad. Kindlasti peavad rotipuuris olema riiulid, millele rott saab ronida. Rotile meeldib väga, kui sisustad tema puuri põnevate lisadega: oksad, kännud, puidust riiulid või majakesed, rippkiiged, torud või koguni labürint. Neid võid ka ise meisterdada, aga materjal peab olema lemmikule ohutu: liimivaba, looduslähedane, värvitu. Kiikede tegemiseks sobib hästi fliiskangas, sest roti küüned ei jää sellesse kinni. Jooksurattad ja jooksupallid rottidele ei sobi, sest võivad tekitada selgroovigastusi. Rottidele meeldib ka ujuda: võid nende puuri panna väikese vanni, kus on sees puhkamiseks mõeldud kivi.

Puuri põrand kata poes müüdava saepuruga (kindlasti ei sobi lõhnastatud saepuru!) või pabernarmastega. Joogi- ja sööginõudeks sobivad kõige paremini seinale kinnituvad joogipudel ja söögikausid.

Uudishimulik rott. © Maslov Dmitry, Shutterstock

5

LINNUD

MITMEKESISED, NUTIKAD JA PIKAEALISED KAASLASED

Kui siiani rääkisim imetajatest, siis nüüd läheme hoopis teistsuguste loomade juurde. Jah, üllatus-üllatus: ka linde loetakse loomariigi osaks, aga nemad on lähedased ja natuke sarnasemad imetajate asemel hoopis loomariigi teise rühmaga – roomajatega. Eesti keeles tundub, nagu oleks linnud ja loomad justkui vastandid, sest nad on eluviisilt tõesti enamasti üsna erinevad. Aga linnud kuuluvad loomariiki, sest nad on selgroogsed loomad, neil on neli jäset, millest esimesed kaks on muundunud tiibadeks, ja nende keha katavad karvade asemel suled.

Linnuliike on palju rohkem kui imetajatel, kokku vähemalt 10 000.¹ Lindudel on nokk, aga puuduvad hambad ja muidugi on neil tiivad, mille abil paljud neist suudavad lennata. Erinevalt suurest osast imetajatest* munevad linnud mune ja paljud liigid laulavad väga kaunilt. Mõned röömsad, uudishimulikud ja vahel isegi jutukad linnud ei ela ainult looduses, vaid on nende omaduste tõttu ka jõudnud inimeste kodudesse lemmikuteks. Papagoid, viirpapagoid, kanaarilinnud ja teised väiksemad linnud võivad olla toredad kaaslased, kes röömustavad meid oma nutikuse, laulu või värviliste sulgedega.

Linnupidamisel on inimeste seas väga pikk ajalugu.² Kas mäletad, mida me rääkisime kassidest? Kui inimesed jäid põllupidamise tõttu mõnes piirkonnas paikseks, pidasid nad oma asulates lisaks kassidele ka väga mitut liiki linde. Neid peeti toiduks või ka laste mängukaaslastena, aga vahel hoopis meelelahutuse eesmärgil

* Imetajatest munevad vaid ainupilulised ehk see ürgsem osa imetajaid, kuhu kuuluvad nokkloom, sipelga- ja noksiilid.

Araraunapaar klotsidest mänguasja lammutamas. © Inari Leiman, Tallinna loomaaed

Sebra-amadiini emalind pojaga. © Inari Leiman, Tallinna loomaaed

Kanaarilind

võitluslindudena. Mõningates maailma piirkondades nõudis lindude pidamist usukombestik või aitasid nad madusid ja kahjureid majadest eemal hoida.³ Sel moel kodustati mitmed inimese jaoks olulised linnuliigid, nagu puna-džunglikanast (*Gallus gallus*) pärinev kodukana (*Gallus gallus domesticus*), erinevad pardi- ja haneliigid ning kaljutuvist (*Columba livia*) kodustatud kodutuvi (*Columba livia f. domestica*).⁴ Pärastpoole hakati linde pidama ka nende kauni välimuse ja ilusa laulu tõttu ning neid paljudama eesmärgiga muuta nende kehakuju ja suurust ning sulgede värvust.⁵

Tänapäeval on linnud lemmikloomadena erakordselt populaarsed: näiteks papagoid on USAs koerte ja kasside järel populaarsuselt kolmandal kohal.⁶ Mis sa arvad, kui palju peetakse linde lemmikloomana Euroopas? 2023. aastal hinnati nende arvuks üle 51 miljoni!⁷

Kahjuks on suur huvi puurilindude vastu viinud nende ulatusliku püüdmiseni Indoneesia ja ülejäänud Aasia loodusest⁸ ja katastroofiliste tagajärgedeni sealse piirkonna linnustikule.⁹ Suuremahuline lindude loodusest püüdmine ja nendega kauplemine on kestnud juba vähemalt 1960. aastatest ehk 65 aastat ning seda peetakse paljudele ohustatud linnuliikidele üle maailma suuri-ohuks, lemmikloomakaubandusega on seotud isegi kuni kolmandik maailma linnuliike.¹⁰ Tänapäeval juhtub liigagi sageli, et mõni loomaliik kaob elupaikade hävimise või küttimise tõttu maakeralt täielikult ehk sureb välja. Kindlasti oled kuulnud **dodost** (*Raphus cucullatus*), kes elas Mauritiuse saarel ega osanud karta inimesi, kes hävitasid tema elupaiga ja töid saarele kaasa dodo munadest ja poegadest toituvad rotid, kodusead ja kassid. Dodo suri välja looduse ajaskaalal üsna hiljuti, 17. sajandi lõpus ehk isegi hiljem, kui Tartus asutati Eesti esimene ülikool ehk Tartu Ülikool.¹¹

Sama saatus tabas Euroopas elutsenud ainsat lennuvõimetut lindu **hiidalki** (*Pinguinus impennis*), kes oli küll osav ujuja, kuid maa peal kohmakas lind ja kes suri välja 19. sajandi keskpaigas¹², sest inimesed korjasid tema pesadest tohutuse koguses mune, küttisid teda ennast ja töid elupaika pesasid rüüstavad rotid. Veelgi kurvem lugu juhtus **rändtuviga** (*Ectopistes migratorius*), kes oli omal ajal maakera arvukamaid liike ja lendas sadadest miljonitest lindudest koosnevates parvedes, nii et need katsid taeva mitmeks päevaks ja tuviliha oli poes nii odav, et seda võis

mõne penni eest osta. Rändtuvi suri 1914. aastal välja üleküttimise tagajärjel.¹³ Tuhandeid välja surnud või kriitiliselt ohustatud liike leidub ka teiste selgroogsete seas, selgrootutest ja taimedest rääkimata.

Kust nad pärit on?

Kanaarilinnud ja amadiinid

Kanaari saartelt, Roheneemesaartelt ja Madeiralt pärit **kanaarilind** ehk kanaari kuldvint (*Serinus canaria*) oli pikka aega ainus väike puurilinnuliik Euroopas¹⁴ ning Euroopa meremehed kodustasid nad juba 15. sajandi alguses, sest need hallikasrohelistes linnud on ilusad ja laulavad kenasti.¹⁵ Hiljem sai kanaarilinnust omaniku rikkuse näitaja ja neid peeti Euroopa kuninglikes õukondades. Linnumüüjad tegelesid 16. sajandil üha rohkem selle linnuliigi aretusega ning tänapäevane iseloomulik erkkollane või punane sulestik, mis on **punasiisikesega** (*Carduelis cucullata*) ristamise tulemus¹⁶, ilmus alles 1930. aastatel. Arvatakse, et üleminek hallikasrohelistelt kollasele sulestikuvärvuses on üks esimesi tõendeid selle linnuliigi kodustamise protsessist.¹⁷ See liik on tõesti olnud väga populaarne – inimeste iha kanaarilindu pidada jõudis haripunkti 19. sajandi lõpus.¹⁸ Kanaarilinnud olid väga tähtsad kaevuritele, kes võtsid linnud kaevandusse kaasa, et kiiresti hingav ja õhu kvaliteedile väga tundlik lind neid hoiataks, kui maa-alune õhk mürgise vingugaasi tõttu ohtlikuks muutus ja võis kogunemisel ka plahvatuse kaasa tuua. Värvuliste seltsi kuuluvast suurest amadiinlaste sugukonnast on kodustatud mitu liiki. **Bengali amadiin** (*Lonchura striata var domestica*) on juba umbes 270 aastat tagasi kodustatud **pugal-amadiinist** (*Lonchura striata*).¹⁹ **Austraalia sebra-amadiin** (*Taeniopygia castanotis*) on aga väike Austraalia rohumaade laululind, kes jõudis Euroopasse 1840. aastatel.²⁰ Amadiiniliikidest on aga vast kõige tuntum hoopiski sebra-amadiin (*Taeniopygia guttata*), kes on ka üks kõige põhjalikumalt uuritud linnuliike ja oluline mudelliik (mis see on, loe lähemalt lk 40) lindude uuringutes – samamoodi, nagu imetajate seas on rändrott. Sebra-amadiini tähtsust näitab ka asjaolu, et see liik oli teine liik pärast kodukana, kelle genoomi* järjestamine ette võeti ning avaldati 2010. aastal.²¹ **Riisiamadiin** (*Padda oryzivora*) on pärit samuti Kagu-Aasiast ning on sealkandis juba sajandeid olnud populaarne puurilind. Aasias kasvatavad inimesed neid linde peaaegu koorumisest alates ning nad on seetõttu väga taltsad.²²

Nümfkakaduu ja väikesed papagoid

Väikesed papagoid nagu lembelinnud ja viirpapagoid on väga populaarsed lemmiklinnud, sest nad paljunevad tehistingimustes suhteliselt kergesti, on vastupidavad, aktiivsed ja värvikireva sulestikuga.

Nümfkakaduu (*Nymphicus hollandicus*) on Austraalia päriselanik ja kodustati seal arvatavasti veidi enne 1850. aastat. Esimesed värvimuutused sulestikus tekkisid alles 1950. aastatel USAs, seejärel muutus lind seal ja Euroopas väga populaarseks.²³

* Genoomi kohta loe lk 10–11.

Lembelinde (*Agapornis* spp.) on üheksat liiki. Algselt toodi neid Euroopasse lemmikuteks Sahara-tagusest Aafrikast, kuid uued DNA uuringud on selgitanud, et selle Aafrika papagoide perekonna esivanem jõudis Madagaskarile tõenäoliselt Austraaliast üle ookeani, seejärel liikus Aafrika mandrile ja pani ajapikku aluse mitmele liigile. Nad kodustati esmakordselt 1860. aastal, kuid 1970. aastatel aretati lindude sulestikku kirevamaks.²⁴ Lembelinde on peetud lemmikloomadena alates 18. sajandist ning punapea-lembelindu (punapea-lembepapagoi) (*Agapornis pullaria*) kasvatati Suurbritannias juba 1880. aastatel.²⁵

Viirpapagoi (*Melopsittacus undulatus*) on ilmselt enim kodudes lemmikuna peetav papagoiline maailmas ja ka esimene kodustatud papagoiliik²⁶, kes jõudis oma elupaigast Austraalia kesk- ja idapoolsetest piirkondadest Inglismaale, Prantsusmaale, Belgiasse, Madalmaadesse ja Saksamaale 19. sajandi keskpaigas. Looduses on ta heleroheline ja kollase näoga, väga liikuv, rändava eluviisiga ning enamasti lendavad viirpapagoid Austraalia põuastes piirkondades vett otsides salgakesi ringi.

Ühiselulised **kaeluspapagoid** (*Psittacula krameri*) on populaarsed lemmiklinnud, keda peeti juba Vana-Kreekas ja Roomas. Kuna papagoide võime õppida keeli on hästi tuntud, viisid Aleksander Suure väed juba 327 eKr Kreekasse kaasa perekonna ühe suurema liigi, suur-kaeluspapagoi (*P. eupatria*) isendeid. Kaeluspapagoi on maailmas kõige laiemalt inimese poolt levitatud papagoiliik, kes on oma algsest levilast (India, Lõuna-Aasia ja Sahara-tagune Aafrika) linnukaubanduse abil jõudnud juba rohkem kui 40 riiki²⁷. Seda protsessi on soodustanud tema suur kohanemisvõime mitmesuguste elupaikadega, mida pakuvad talud, aiad ja linnapargid. Tänapäeval võibki kaeluspapagoid näha ka suuremates Kesk- ja Lõuna-Euroopa linnades nagu Viin, Pariis, Budapest jt, kus nad on linnaeluga kohanenud ja elavad metsikute seltsingutena puude otsas.

Kaeluspapagoi. © Inari Leiman, Tallinna loomaaed

Mis ta seal sisiseb?

Roomajate toitumises⁵² on mitmeid ühisjooni, mis kehtivad iga liigi kohta.

- **Liigile sobiv toit** on roomajatele eluliselt tähtis – vale toit võib põhjustada tõsisid hädasid seedimisele ja luudele ning eluohtlikke haigusi. Näiteks taimetoidulistele roomajatele (nagu täiskasvanud harilik leeguan või Vahemere kilpkonn) ei tohi anda loomset toitu, aga lihatoidulised maod ei saa jälle hakkama näriliste vms loomse toiduta.
- Paljud liigid, eriti kasvavad noorloomad, vajavad toidule lisaks **kaltsiumi ja vitamiine**. Kaltsiumipuudus võib pehendada luid, mis on sage häda näiteks gekodel ja kameeleonidel. Sellest on pikemalt juttu roomajate haiguste juures.
- **Toidu kvaliteet ja värskus** on väga olulised ja mõjutavad tugevalt lemmiku tervist. Toiduks antavad putukad peaksid olema hästi toidetud, köögiviljad pestud ning parajaks hakitud. Jälgi hoolega, et toit ei oleks riknenud.

Kõigile lemmikloomadele on õige toit ja sobiv elupaik erakordselt tähtsad, et nad oleksid terved, aktiivsed ja elaksid pika elu. Sina saad süüa kõike, mida poest ja aiamaalt leiad, loom aga saab süüa ainult seda, mida sina talle annad. Sina saad juua siis, kui sul on janu, loom saab aga juua vett siis, kui see tal olemas on.

Kuningpüüton on lihatoiduline madu, kelle põhitoiduks on närilised, enamasti hiired ja rotid. Noori madusid toidetakse väikeste hiirtega iga viie kuni seitsme päeva tagant, täiskasvanuid suuremate rottidega iga 10–14 päeva järel. Toit peab olema sobiva suurusega ehk mitte laiem kui mao kõige jämedam koht. Toiduks kasuta külmutatud saaki,

Kuningpüüton jalutuskäigul. © Inari Leiman, Tallinna loomaaed

Maisimao poeg. © Inari Leiman, Tallinna loomaaed

mis on üles soojendatud. Kindlasti paku maole toitu tangidega, et madu toitu haarates kogemata sinu kätt ei tabaks. Pärast söömist vajab madu rahu, kuna seedimine võtab aega ja stress võib põhjustada toidu tagasivoolu.

Maisi-roninastik ja **California kuningmadu** on samuti lihatoidulised ja söövad looduses närilisi, aga kuningmadu ka teisi roomajaid, sh madusid. **Ida-piimamadu** toitub väikestest närilistest, lindudest ja roomajatest. Tehistingimustes toidetakse teda hiirte või väikeste rottidega: noori madusid iga viie kuni seitsme päeva, täiskasvanuid iga kümne päeva järel. Külmutatud ja sulatatud toit on ohutum kui elus saak. Kuningmaod võivad olla agressiivsed sööjad, seega paku talle toitu tangidega. California kuningmadu võib üle süüa; ka maisi-roninastik on hea sööja. Ida-piimamadu on veidi aeglasem ja rahulikum sööja kui teised. Pärast söömist vajavad kõik need liigid rahulikku keskkonda, seega ära neid pärast toitmist sega.

India pantergeko on putuktoiduline ja sööb peamiselt elussööta: jahumardika vastseid, ritsikaid, kilke ja prussakaid. Noori toidetakse iga päev, täiskasvanuid kaks-kolm korda nädalas. Putukad tuleb enne gekole söötmist puistata üle kaltsiumipulbriga (või anda putukatele toiduga koos kaltsiumi) ning kord nädalas vitamiinipulbriga ja pakkuda putukaid gekole pintsettidega. Joogivesi peaks gekol olema madalas ja raskes anum, et ta seda ümber ei ajaks. Noorloomale pane vette ka kivikesi, et loom kergelt veest välja pääseks.

Tokee on putuktoiduline, kuid sööb ka puuviljapüreesid ja spetsiaalset gekotoitu. Selle liigi põhitoit on ritsikad, rohutirtsud, jahuussid, kilgid ja puuviljapüreede segud. Ka **Jeemeni kameeleon** sööb elusaid putukaid – ritsikaid, rohutirtse, jahusse. Vahel võiks talle anda ka puuvilju. Noori tokeesid ja Jeemeni kameeleone toidetakse iga päev, täiskasvanuid tokeesid üle päeva, kameeleone kolm-neli korda nädalas. Ka nende toit puista üle kaltsiumi ja vitamiinidega. Tokeed ja kameeleonid joovad tilkuvat vett lehtedelt või klaasilt, seega peab nende elupaik olema niisutatud. Tokee võib olla agressiivne, paku talle toitu pintsettide vahelt. Neil on teravad hambad ja nad võivad päris tõsiselt hammustada ja seega sobivad pigem suuremale lapsele, kes ei ole loomapidamises algaja.

Habeagaam on segatoiduline, looduses sööb ta nii loomset (termiite jt putukaid) kui ka taimset toitu⁵³: noorloomad vajavad rohkem putukaid (nt ritsikaid, jahusse), täiskasvanud rohkem taimset toitu (nt lehtsalatit). Noori toidetakse iga päev, täiskasvanuid üle päeva. Ka habeagaami toiduks olevad putukad tuleks üle puistata kaltsiumi ja vitamiinidega. Taimne toit peab olema värske ja pestud ning joogivesi alati olemas.

Kuigi **harilik leeguan** on lemmikuna peetavatest roomajatest üks suuremaid, on ta täiskasvanuna taimetoiduline, aga noorloomad vajavad ka loomset valku. Looduses sööb ta taimlehti ja -võrseid, õisi, vilju, nektarit, putukaid, selgrootuid, mune ja väikeseid imetajaid. Täiskasvanud leeguanil võib loomne toit (koera- või kassitoit) kahjustada neere, tema menüüsse võiks kuuluda lehtkõogiviljad (nt rukola, lehtsalat, lehtkapsas) ja kõogiviljad (nt suvikõrvits, porgand). Noori ja täiskasvanuid toidetakse iga päev. Toit peab olema kindlasti värske ja mitmekesine. Kaltsiumi toidule lisamine on oluline, eriti noorloomadele. Vesi peab olema alati saadaval.

Vahemere kilpkonnad on aga hoopis taimetoidulised. Nad söövad nii rohusööta kui maiusena köögivilju (lehtsalat, lehtkapsas, kurk ja suvikõrvits). Soojal suvepäeval vii kilpkonn muruplatsile jalutama, et ta saaks ise toitu valida: võililli, ristikut, kortslehti või ka linnurohtu. Toida oma lemmikut iga päev väikeste värskete ja pestud portsjonitega. Ka kilpkonnale on olulised toidule lisatav kaltsiumipulber (eriti kasvuperioodil) ning päikesevalgus, UVB-lamp ja soojal suvepäeval õues jalutamine.

Mõni kilpkonnaliik meie kliimas talvitub, nii ka Vahemere kilpkonn. Enne talvitumist sööb kilpkonn järjest vähem ja lõpuks lõpetab üldse, et soolestik oleks toidust tühi. See on väga oluline, sest toidujäägid võivad kehas roiskuma minna. Üldiselt terraariumis elavaid kilpkonni talvituma ei lasta, sest neid on lihtsam ületalve soojas hoida ja toita kui riskida talvitumisega, mis ei pruugi õnnestuda. Iseenesest pole neil soojas ja täis kõhuga talveuinakut vajagi, sest talvitumine on kohastumus külma ja toidunappuse üleelamiseks.

Vahemere kilpkonn. © Inari Leiman, Tallinna loomaaed

Kui roomaja ei jaksa roomata

Erinevate rühmade roomajate tervisemured võivad olla väga erinevad. Näiteks tervel täiskasvanud gekol peaks saba olema ainult veidi peenem kui tema pea: sabas hoiab ta oma vee- ja rasvavarusid. Aga üldiselt kehtib kõigi roomajatest lemmikute kohta reegel: terve roomaja sööb hästi. Ja kuigi isu puudumine võib loomal tähendada veepuudust, võib see olla ka märk haigusest. Paljud roomajad haigestuvad, kui elutingimused, st soojus ja niiskus pole liigile sobivad. Niisiis, millega on kimpus roomajatest lemmikute peremehed?

Metaboolne luuhaigus on lemmikuna peetavatel roomajatel üsna tavaline. See on seotud kaltsiumi omastamisega kehas ja seda mõjutavad UVB-kiirgus, D3-vitamiin, fosfor, magneesium, terraariumi temperatuur ja niiskus. Selle haiguse puhul on sinu lemmiku luud pehmed või halvemal juhul juba valesti kasvanud, tal on liikumisraskused ja isegi luumurrud. Eriti sageli esineb luuhaigust sisalikel ja kilpkonnadel, sest paljud liigid ei suuda toidust D-vitamiini saada ja selle vitamiini tootmine nende kehas sõltub otseselt pidamistingimustest – UVB-kiirgusest ja sobivast temperatuurist.⁵⁴

Roomajatel tekib ka vigastusi: mõnikord nühivad nad end vastu vivaariumi seina või saavad kõrvetada halvasti paigutatud lambilt. Kilpkonnadega juhtub ka seda, et koer pääseb talle ligi ja hammustab. Seetõttu hoiu oma lemmikut õues alati turvalises aedikus.

Roomajaid kimbutavad ka parasiidid, peamiselt puugid või lestad. Kontrolli oma kilpkonna keha pärast aedikus või õues käimist. Eriti vastikud tegelased on **maolestad** (*Ophionyssus natricis*), kes levivad väga paljudel roomajaliikidel ja on kõige tavalisemad ka lemmikloomadel.⁵⁵ Need väikesed parasiidid imevad looma verd ja võivad põhjustada vedelikupuudust, väsimust ja probleeme naha vahetamisel.⁵⁶ Mõnikord võivad need lestad põhjustada põletikku näol, eriti ninamikul. Kuna lesti on raske märgata, kontrolli hoolikalt oma roomaja pead. Maolestad ei ole mitte ainult tülikad, vaid ka ohtlikud, sest võivad edasi kanda ohtlikke baktereid ja viiruseid.⁵⁷

Maod kestuvad korrapäraselt ja mõnikord tekib sellega muresid – näiteks ei tule vana kest hästi ära. See võib näidata, et madu on haige või on terrariumis liiga kuiv. Nahavahetuse ajal vajavad maod niisket kohta, et vana nahk saaks korralikult maha tulla. Eriti tähelepanelik tuleb olla silmakatete eemaldamisega, sest kestumise ajal vahetuvad ka silmalaud. Terve ja heas vormis mao kest peab tulema ära ühes tükis.

Üks roomajate tõsisemaid nakkushaigusi on salmonelloos. Salmonella bakter elab enamiku roomajate seedekulglas⁵⁸, aga aeg-ajalt ohustab see nende tervist. Tihtilugu ei paista salmonellaga nakatunud lemmik üldse haige, aga võib seda bakterit levitada ka sulle ja pereliikmetele.⁵⁹ Sellepärast tuleb hoida puhtust – pese pärast lemmikuga tegelemist alati käsi, ära vala temaga kokku puutunud vett oma kraanikaussi jne.

Vaktsiine on roomajate jaoks vähe, sest nende immuunsüsteem on imetajate omast väga erinev ja tõhusate vaktsiinide väljatöötamine sellevõrra keerulisem. Seega on lemmiku tervena hoidmisel kõige olulisem haiguste ärahoidmine õige hooldusega: iga liik peab saama elada sobiva temperatuuri, niiskuse ja UV-kiirgusega terrariumis. Lisaks on roomajate tervise jaoks ülimalt tähtis puhtus ja liigile sobiv toit.

Eestis on eksootilisi loomi ravivaid loomaarste üsna vähe, aga õnneks tuleb neid järjest juurde. Selleks, et perel oleks lihtsam otsustada, vaata seda tabelit, kus on võrreldud elupaigatüüpi, temperatuuri, õhuniiskust, toitu, käsitlemise taluvust ja hoolduse keerukust selles raamatus kõne all olnud roomajaliikide osas.

Leopardgeko

